
⁴⁸ Herngreen, *Een handjevol verkenmers*, 74-80.

⁴⁹ H.J. Langeveld, *Protestants en progressief: de Christelijk-Democratische Unie 1926-1946* ('s-Gravenhage 1989) 360-372.

⁵⁰ Langeveld, *Protestants en progressief*, 332-340 en 431-432.

⁵¹ Herngreen, *Een handjevol verkenmers*, 76.

⁵² Herngreen, *Een handjevol verkenmers*, 181.

⁵³ Zie J.J. Buskes Jr., *Hoera voor het leven*, 173-180.

⁵⁴ Zie Herngreen, *Een handjevol verkenmers*, 77-79, 95.

⁵⁵ Langeveld, *Protestants en progressief*, 367-370, noemt één bezwaarschrift dat bij de kerkenraad van Amsterdam-Centrum werd ingediend toen Aalders een spreekbeurt voor het CDU had vervuld, en twee brieven met bezwaren tegen concrete politieke keuzes van Buskes. Zie echter HUA, AHV, inventarisnummer 2, *Notulen voorlopige classis*, 23 oktober 1934 en 15 oktober 1935, toen Hilversum de verhouding tussen kerk en politiek aan de orde stelde. Eerder al had Amsterdam-Centrum dit thema aan de orde gesteld, zie HUA, AHV, 1, *Notulen voorlopige classis*, 12 november 1929. Op voorstel van Leeuwarden werd dit voorstel van Amsterdam niet in behandeling genomen. Ook rond bemoeidigende brief aan de Duitse

Toen de spanning in de wereld toenam en de Nederlandse regering in 1937 besloot tot verlenging van de dienstplicht en vermeerdering van het legercontingent kon het gemeentelid F. Boerwinkel zich niet meer inhouden en vroeg bij de algemene vergadering om een reactie.⁵⁶ Hij meende dat men zich liet meesleuren in een stroom die wel moest overgaan in 'een steil stortende waterval'. 'Mag onze kerkengroep bij een zo ernstige vraag en op een zo kritiek moment als wij thans beleven *totaal zwijgen?*' Hij wees de vergadering op het Schriftwoord dat zegt dat de demonen alleen door bidden en vasten verdreven kunnen worden.⁵⁷ Hij verlangde dat de kerk als geheel deze zaak aan de orde zou stellen door op te roepen tot 'boete, bidden, vasten en zelfonderzoek'. Het was een oproep die geheel in de geest van de verklaring van 1931 was. Er gebeurde echter niets, en toen hij twee jaar later nog niets had gehoord, wendde hij zich opnieuw tot de vergadering.⁵⁸ Inmiddels was de situatie in Europa verslechterd. Finland was door de Russen bezet, Duitsland had zich op Polen gestort, het was oorlog geworden. Het Hersteld Verband zweeg. De commissie die was benoemd om een getuigenis op te stellen was er niet uitgekomen. Onder verwijzing naar een discussie in *Het Kerkblad* stelde Boerwinkel dat de verwarring onder de leden van het H.v. alleen maar groter was geworden.⁵⁹ Hij bepleitte een commissie van deskundigen, die zich op een 'priesterlijke ethiek' zou bezinnen en een begin zou maken met de uitwerking daarvan op het gebied van oorlog en vrede. Het was niet zijn bedoeling tot algemeen geldende en bindende voorschriften te komen, maar er zou al veel gewonnen zijn met verheldering van de problematiek en inzicht in elkaars motieven.

Op een buitengewone algemene vergadering kwam de zaak van het getuigenis aan de orde, evenals een rapport over het oorlogsvraagstuk en een verzoek van de kerk van Rotterdam om zich uit te spreken over de vraag of bedreiging van de kerken in haar vrijheden ooit reden mag zijn tot deelname aan een oorlog. Het waren grote, beklemmende vragen en de algemene vergadering kwam er niet uit. Er lag een aantal concepten op tafel, die uitblonken door vaagheid en daarom dan ook verworpen werden. Van een nieuw getuigenis is het als gevolg van de oorlog niet gekomen. Het is het H.v. niet gelukt om een getuigenis over de oorlog te spreken. De onderlinge verdeeldheid was te groot.

Toen J.G. Ubbink in 1940 een pleidooi voerde voor meer samenwerking met de Nederlandse Hervormde Kerk (NHK), vond hij geen gehoor. Buskes was heel stellig toen hij Ubbink voorhield: 'De eenheid in Christus zoeken is iets anders dan zich voegen binnen de hervormde synodale bestuursorganisatie.'⁶⁰ Ubbinks voorstel werd verworpen en hij trok uit deze besluitvorming de consequentie